

הנה זה בלבול המורה על מיעוט השגת הדעת ואף על העדרה אצל מי שסבור כך. והנראה לי — שראיית הנפטר⁴ וזכירת הקץ גרמו למי שהחל במנהג זה, כוונתי העמידה בקדיש הזה, פחד, ממנו נבעה תשומת-הלב, והמצב נמשך. אשר לי, אינני מכיר את פשר ההקפדה הגדולה בעמידה בפרק זה, אשר תוכנו הוא גידול שמו יתע', ולא מהו הטורח הגדול הזה שבעמידה לעניין גדול זה. משום כך נהגתי, מתוך רצון ומתוך תשומת-לב לגדול שמו יתע', לעמוד בכל קדיש, והלך בעקבותי בזה מי שהלך בעקבותי בזולתו ממה שביארתי ואבארנו; והמתחיל בזה היה ר' אברהם החסיד זצ"ל וזהו המתאים ליראת שמו, כפי שאמר הכתוב: "והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו"⁵; והנמנע מכך הנו נרפה [עמ' 12] אשר די לו בקוצר שכלו, ואשר הרגלו הנו תואנתו ותואנת הדומים לו ואשר השקפה ותמיכה במנהגו — עניין אשר על צד האמת נקלה מכדי שיושם לב לענות לו, וטענותיו חלשות מכדי שיקראו בשם "טענות". בכל זאת עוד תשמע לגבי הפגם שבהשקפת מי שטוען למניעת זאת ומה שדומה לזה מעבודת ה', מה שירווח צמאונך. ובגלל מי שנלחם באמת ומבקש לערער את האנשים מלשים לב ומלהגדיל את ההתאמצות בעבודת בוראם ב' שמו, יש לשקוד על כך ואף להעמידה במדרגת מצוות חובה, כפי שאמרו ז"ל בסיפורי מעשיותיהם: "מעשה באחד שהיה זקנו מגודל כל כך אמר להם יהא כנגד המשותי תים"¹. אשר לקדושה הריהי, כידוע, נקראת

ידל עלי קלה תחציל אלעלם בל עדמה מן טאנה ואלדי יבדוא לי אן רויה אלמדפון⁴ ותדכר אלמאאל אכסב מן בדי בהדה אלסירה אעני אלוקוף פי הוה אלקדיש כשעה צדר ענהא אחפאל פאסתמר אלחאל אמא אנא פאנני לא אעלם הוה אלמשאתחה אלעטימה פי אלוקוף פי הוה אלפצל אלדי וצעה תעטים אסמה תע מא הו ולא אי שי הו הוה אלטורח אלעטים פי אן יקף להוה אלמהם אלעטים ולדלך אעתמדת אסתחבא- בא ואחפאלא בעטימה אסמה תע פי אן אקף פי כל קדיש ותבעני פי דלך מן תבעני פי סואה ממא בינתה ואבינה וכאן אלבאדי בולך ר' אברהם החסיד זצ"ל ודלך הו אלמנאסב ליראת שמו כמא קאל אלנץ והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו ואלממתנע ען דלך כסל [עמ' 12] כפי בה קצורה ועאדה לה עזרה ועזר אשבאה וראי ואנתצאר לעאדתה אמרה עלי אלתחקיק אקל מן אן יחפל באלרד עליה וחגגה אצעף מן אן יטלק עליהא לפט חגג ומע דלך סתסמע פי נקץ ראי מן יחאגג פי מנע דלך ונחוה מן עבודת יי מא ישפי גלילך ויגב לאגל מן יכאבר פי אלחק וירום תפניד אלנאס ען אלאחפאל וזיאדה אל- אגתהאד פי עבאדה כאלקהם בר שמו אן יתאבר עלי דלך בל ינזל מנזלה אלפרץ כמא קאלוא ז"ל פי נואדרהם מעשה באחד שהיה זקנו מגודל כל כך אמר להם יהא כנגד המשותיתים ואמא אלקדושה פאנהא כמא

4 במקור: "אלמדפון" ('הנפטר'), ובשוליים תוקן ל"אלמדפון" ('הקבר'), ושתי הצורות אפשריות.
5 ישעיה כט, כג.

בצבור בשלשה מקומות: בברכה שלישית משלש ראשונות, וכאן אין לדמות בה ישיבה, משום שהיא באמצע התפלה אשר התנאי בה — העמידה, ובברכת היוצר, ולגביה ראינו ושמענו שבארצות רבות עומדים בה למרות היותם במצב ישיבה לפניה ואחריה ואין עומדים אלא בגלל הקדושה בלבד. איזה מנהג טוב הוא זה! וב"סדר יומא"², ולא שמענו שזולתנו עמד בה אלא נראה כאילו ירדה אצלם למדרגת קריאה משום היותה מתורגמת. אשר לנו, הנה מנהגנו הוא לעמוד בה — רבא לטעמיה — מתוך תשומת-לב לחובות כלפיו יתע', ומתוך הליכה על-פי הראיה שבכתוב נוסף על ההיקש המורה על העמידה בקדיש ובקדושה, ודבריו הם: "והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו".³ כי נשבעתי שזהו פסוק שאין נוהג לפיו אלא מי שבעבודתו אינו בוש ממנו יתע', כפי שנאמר לפניו: "לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יתקרו כי בראותו ילדיו מעשה ידי בקרבו יקדישו שמי והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו". ומי שיש בו תבונה, יחזור בה [עמ' 12] משיבוש הדעות והדמיון, וילמד באמצעותה את רוח התורה הנקראת "לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו"¹, כפי שנאמר אחריו: "וידעו תעי רוח בינה ורוגנים ילמדו לקח".² ועניין פסוק זה שהבאנו אותו כראיה חזר בביטוי אחר: "את יי צבאות אתו תקדישו והוא מוראכם והוא מעריצכם".³ מי שמקדיש אפוא את שמו שלא בצורת יראה,

עלם תתלי בצבור פי תלת אמאכן בברכה שלישית משלש ראשונות והדה לא יתצור פיהא גלוס לאנהא פי וסט אלצלאה אלתי שרטהא אלוקוף ופי ברכת היוצר והדה ראינא וסמענא אן פי כתיר מן אלבלדאן יקף פיהא מע כונהם פי חאל גלוס קבלהא ובעדהא ואנמא יקפוא לאגל אלקדושה פחסב ונעם אלסירה ופי סדר יומא ולם נסמע אן גירנא וקף פיהא וכאנהא תנולת ענדהם מנולה קראה לכונהא תתרגם אמא נחן פאעתמאדנא אלוקוף פיהא רבא לטע- מיה אחפאל בחקוקה תע ותבע ללדליל אלנצי מזיד עלי מא ידל עליה אלקיאס פי אלוקוף פי אלקדיש ואלקדושה והו קולה והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו ולעמרי אנה נץ לא יעתמד גרצה אלא מן לא יגל פי עבאדתה מנה תע כמא קיל קבלה לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יתורו כי בראותו ילדיו מעשה ידי בקרבו יקדישו שמי והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו ומן לה פהם יעוד בה ען [עמ' 12] סקים אלארא ותצור יתעלם בה ארואח אלשריעה אלמסמאה לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו כמא קיל בעדה וידעו תעי רוח בינה ורוגנים ילמדו לקח וקד תכרר גרץ הדא אלנץ אלדי אסתדללנא בה בעבארה אכרי את יי צבאות אותו תקדישו והוא מוראכם והוא מעריצכם פמן יקדיש שמו בגיר צורה יראה נאהיך

2 הכוונה ל"ובא לציון" הנקרא גם כן "קדושא דסידרא". ועיין: אלכונן, עמ' 63 ש' 9. 3 ישעיה, שם, שם.

ומכל־שכן בההיפך ממנה כשהוא יושב או אפשר שהוא נשען או נתמך, הנה אין אני יודע סיבה לכך זולת הסתר פנים⁴ וקיום דברי נביאו: "ונהי כטמא כלנו וכבגד עדים כל צדקתינו וכו'".⁵ ואשר לקריאת פסוקי זמרה והם "תהלה לדוד וכו'" עד סוף הספר אשר ממליצים עליהם כדברי מי שאמר מהם ז"ל: "יהא חלקי עם גומרי הלל בכל יום",⁶ כפי שביארו בתלמוד, הנה מה שראינוהו — ששליח צבור וכלל האנשים יושבים בעת אמירתם, אולם — על־פי מה שראינוהו והועבר אלינו על אודות הרבה מקומות — ששליח צבור בלבד עומד בברכה שתיקנוה לפניהם, והיא "ברוך שאמר וכו'", ובברכה הנאמרת אחריהם בשבת וכד' והיא "נשמת כל חי וכו' ואילו פינו מלא שירה וכו'". דבר זה — ידריכך אלהים אל מה שיִרצה אותו וישמורך מלכת באורחות אלה שקצרה ידם מלמלא את חובתם כלפיו — הנו מגונה מאוד משתי בחינות: האחת — שפרקי הלל נבואיים אלה הם כדוגמת⁷ שבחו יתע' וגידולו במה שגידלוהו נביאיו, ולו שיבח משורר מנהיג מהמנהיגים ובעיקר מלך ממלכי בשר ודם בתוך המון ובקהל כשהוא יושב, אזי היה מרגיז את זה שמשבחים אותו יותר ממה שיִרצנו, ועל כגון זה יש באמת לומר: "אם אב אני איה כבודי ואם אדונים אני איה מוראי פלא אקל מן אן יקף שליח צבור אלדי הו מתקדם ללתעטים ואלתסביח ואלוגה אלתאני אן אלברכות ואן כאנת תרתיב [עמ' 113] נביאים וחכמים פליסת הי פי מרתבה⁸ פסוקי זמרה אלמקולה ברוח הקדש כל דונהא פי אלשרף פכיף

בכלאפהא והו גאלס או לעלה יכון מסתנדה או מתכיא לא אערף לדלך סבב סוי הסתו פנים ותבות קול נביה ונהי כטמא כלנו וכבגד עדים כל צדקתינו וכו' ואמא תלאוה פסוקי זמרה והי תהלה לדוד וכו' עד סוף הספר אלמנדוב אליהא כקול אלקאיל מנהם ז"ל יהא חלקי עם גומרי הלל בכל יום כמא תבין פי אלתלמוד פאלדי שאהדנאה אן שליח צבור ואלנאס כאפה גלוס חין איראד־הא לכן שליח צבור כאצה יקף פימא ראינאה ונקל אלינא ען כתיר מן אלמואצע פי אלברכה אלמרתבה קבלהא והי ברוך שאמר וכו' ואלברכה אלמקולה בעדהא בשבת ונחווה והי נשמת כל חי וכו' ואלו פינו מלא שירה וכו' והדא ארשדך אללה למא ירציה וצאנך מן אלאנתטאם פי סלך אלמקצרין פי חקוקה שנע גדא מן וגהין אחדהמא אן מתל⁷ הדא אלתסאביח אל־נבויה מדחה תע ותעטימה במא עטמתה בה אנביאה ולו מדח שאער ריסא מן אלרוסא לא סימא מלך ממלכי בשר ודם פי גמע ומחפל והו גאלס לאגצב דלך אלממדוח אכתר מן אן ירציה ופי מתל דלך יקאל באלחקיקה אם אב אני איה כבודי ואם אדונים אני איה מוראי פלא אקל מן אן יקף שליח צבור אלדי הו מתקדם ללתעטים ואלתסביח ואלוגה אלתאני אן אלברכות ואן כאנת תרתיב [עמ' 113] נביאים וחכמים פליסת הי פי מרתבה⁸ פסוקי זמרה אלמקולה ברוח הקדש כל דונהא פי אלשרף פכיף

4 על־פי דברים לא, יז. 5 ישעיה סד, ה. 6 שבת קיח ע"ב, ור' יוסי אמרם. 7 במקור נכתב:

8 מלאכי א, ו.

"מחל", אך תוקן על־ידי ל"מתל" (כדוגמת').

בכבוד. כיצד אפוא מקדישים, למה שיותר מכובד, תשומת-לב פחותה מאשר לזה שפחות מכובד ממנו, אף כי (גם) הוא מכובד? אנו רואים שאפילו המתפלל תפלות רשות בסליחות, בצבור, בלילות עשרת ימי התשובה וכד', עומד בהן כצורת עמידת שליח צבור מנהג פשוט, ועל כגון זה אומרים: "יציבא בארעא וגיורא בשמיא"¹; שמים לב לתפלות המשוררים בניגוד לתשומת-הלב כלפי תפלות הנביאים. משום כך מצאנו לנכון שיעמוד שליח צבור בפסוקי זמרה כולם, מתחילת "ברוך שאמר" עד סוף ברכה אחרונה שהיא "ישתבח וכו'" — בחול, או "נשמת וכו'" — בשבת. כן, אפילו ב"שירת הים" גם-כן אשר המנהג הוא לקרוא אותה, משום שהיא נכבדה מפסוקי זמרה כשיעור יתרון כבוד התורה על כתבי הקדש, ולולי "אין מטריחין על הצבור יתר מדאי"² אזי היה ראוי שהצבור כולו יעמוד בפסוקי זמרה, אולם אפשר שלגבי הצבור יאמר שדבר זה הוא "טורח יתר מדאי" משום שאינו כעמידה לקדיש או לקדושה, משום שזו עמידה לזמן מועט מאוד, ואילו זו עמידה של שעות. בכל זאת אם יעמוד הצבור כולו ב"ברך שאמר" ו"נשמת" בנוסף למקצת פסוקים שיש בהם תוספת גידול, כגון "ויברך דויד את יי לעיני כל הקהל וכו'"³ ובמקצת מזמורים שיש בהם לשון קצרה ומשמעות מרובה, כגון "הללויה הללו את יי מן השמים הללוהו במרומים וכו'"⁴ וכד', הריהם מקדישים תשומת-לב בלא שיטריחו טורח גדול, כפי שאנו עושים תמיד. ואם יעשה כך, חובה

יחפל באלאשרף דון אלאחפאל במא הו ואן כאן שריפא אקל שרפא מנה ונחן גרי אן ולו אלמתנפל באלסליחות באלצבור פי ליאל עשרת ימי התשובה ונחזהא וקאקף פיהא כצורה וקוף שליח צבור מנהג פשוט ופי מתל דלך יקאל יציבא בארעא וגיורא בשמיא צלואת אלשערא יחתפל פיהא כלאף אלאחפאל פי צלואת אלאנביא פלהדא ראינא באיקאף שליח צבור פי פסוקי זמרה גמיעהא מן פאתחה בר שאמר ואלי אנקצא ברכה אחרונה אלתי הי ישתבח וכו' בחול או נשמת וכו' בשבת נעם ופי שירת הים איצא אלתי אלסירה תלאותהא לאנהא אשרף מן פסוקי זמרה עלי קדר פצל שרף אלתורה עלי כתבי הקדש ולולא אין מטריחין על הצבור יתר מדאי לוגב אן יקפוא אלצבור גמיעהם פי פסוקי זמרה לכן הדא עלי צבור יתסע אן יקאל אנה טורח יתר מדאי לאנה ליס כאלוקוף לקדיש או קדושה לאן דלך וקוף זמאן יסיר במרה והדא וקוף טאעאט ומע דלך אן וקפוא אלצבור בגמלתהם פי בר שאמר ונשמת מע בעץ אלפסוקים אלתי פיהא זיאדה תעטים מתל ויברך דוד את יי לעיני כל הקהל וכו' ובעץ מזאמיר פיהא קצר לפט וטול מעני מתל הללויה הללו את יי מן השמים הללוהו במרומים וכו' ונחזהא פיונוא קד אחתפלוא ולם יטריחו טורח גדול כמא נפעל דאימא ואדא פעל דלך פיגב אלוקוף פי שירת הים

1 עירובין ט ע"א; יומא מז ע"א. 2 תענית יד ע"ב. 3 מתוך התפלה על-פי דברי הימים א כט, י. 4 תהלים קמח.

לעמוד ב"שירת הים" או במקצתה,⁵ וזאת כדי שלא תהא תשומת-הלב כלפי הברכות גדולה מ(זו שכלפי) שירת הים. אם יעמדו אפוא במקצת (קטעים) שהצבענו עליהם, תורגש תשומת-הלב, והישיבה בִּיתר [עמ' 13] — משום חולשת כוח הצבור לעמוד בכל, ומשום ההסתמכות על עמידת שליח צבור אשר הם סומכין עליו. אם יאמר מִישָׁהוּ: "מדוע אתה מתחשב בטורח שיש בזה על הצבור ואינך מחשיבו כלפי שליח צבור, שהרי הוא, לפי זה, נאלץ לעמוד בפסוקי זמרה וברכות קרית שמן[ע] וקרית שמע ותפלה וסדר יומא גס-כן? אנו אומרים לו: אין להשוות בעניין זה את שליח הצבור לכלל הצבור משום ששליח צבור הוא הניצב כדי שילכו בעקבותיו והצבור הולך אחריו; ומצבו של זה שאחריו הולכים צריך לשים לב אליו יותר מאשר לזה של (הצבור) ההולך בעקבותיו, משום שיש הבדל בין הניצב לשבח לבין שומע השבח או המשתתף בו; וראינו אותם ז"ל שתיקנו שיהא פורס על שמע עומד למרות היות הצבור יושב, ואין ברכות קרית שמע חשובות יותר משירי דוד, אלא שירי דוד חשובים יותר. ואם יאמר מִישָׁהוּ: ברכות קרית שמע חובה מדברי סופרים ואילו פיסוקי זמרה אלה אינם חובה אלא הומלץ עליהם בתור דבר רצוי ולא חיובי בתור דבר הכרחי, אנו אומרים לו: נכון, העניין כך בלא ספק, אולם על-פי שיעור ההבדל בכבוד ביניהם! אם תעדיף את ברכות קרית שמע בגלל ההכרח, עליך להעדיף גם את פסוקי זמרה בגלל הכבוד של רוח הקדש! ואם יאמר מִישָׁהוּ: עמידת

או בעצהא⁵ ודלך לילא יכון אלאחפאל באלברכות אעטם מן שירת הים פאדא וקף פי אלבעץ אלדי אשרנא אליה תבין אל-אחפאל ואן אלגלוס פי אלבקייה [עמ' 13] לאגל צעף קוה אלצבור ען אלוקוף פי אלגמיע ואעתמאד עלי וקוף שליח צבור אלדי הם סומכין עליו פאן קאל קאיל למ רעית אלטורה פי דלך עלי אלצבור ולם תרעה עלי שליח צבור לאנה ילתגי בחסב דלך אן יקף פי פסוקי זמרה וברכות קרית שמן[ע] וקרית שמע ותפלה וסדר יומא איצא קלנא לה לא ינקאס פי דלך שליח צבור עלי גמלה אלצבור לאן שליח צבור הו אלמנצוב לאן יכון מתבועא ואלצבור תאבעין ואל-מתבוע יגב אן יכון חאלה פי דלך אחפל מן אלתאבע לאן פרקא בין אלמנצב ללמדח וסאמע אלמדח או אלמשארך פיה וראי-נאהם ז"ל רתבוא אן יכון פורס על שמע ואקפא מע כון אלצבור גאלסין וליס ברכות קרית שמע באעלי מן שירי דוד בל שירי דוד אעלי פאן קאל קאיל ברכות קרית שמע חובה מדברי סופרים והדה פיסוקי זמרה ליסת חובה בל נדב אליהא בצורה אלתרגיב ולם תוגב בצורה אללאזם¹ קלנא לה צחיח אלאמר כדלך בלא כלאף לכן עלי קדר תפאות מא בינהמא פי אלשרף פאן תרגחת ברכות קרית שמע באללזום תרגחת פסוקי זמרה איצא בשרפיה רוח הקדש ואן קאל

5 במקור: "בעצהא" ('מקצתה'), אך קרא "בבעצהא" ('מקצתה'), ונראה שהשמטת ה'ב' על-ידי האפולוגיה.